

НАПРЯМИ МЕРЕЖЕВОЇ ФОРМИ КОРПОРАТИВНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ В ІНФОКОМУНІКАЦІЙНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ КОНВЕРГЕНТНИХ ПОСЛУГ

Розглянуто процеси і особливості галузевої сегментації угод злиття та поглинання (M&A) операторів телекомунікацій в Україні, що продиктовано конвергентним розвитком інфокомунікацій й можливостями реалізації своїх конкурентних переваг.

Проведено аналіз процесів консолідації операторів телекомунікацій відповідної до типів інтегрованої структури на ринку M&A та виокремлено подальший напрям переходу від стратегії інтеграції на основі злиття та поглинання до формування мережеских інтегрованих структур.

Рассмотрены процессы и особенности отраслевой сегментации соглашений слияния и поглощения (M&A) операторов телекоммуникаций в Украине, которые продиктованы конвергентным развитием инфокоммуникаций и возможностями реализации своих конкурентных преимуществ.

Проведен анализ процессов консолидации операторов телекоммуникаций в соответствии с типами интегрированной структуры на рынке M&A и выделено дальнейшее направление перехода от стратегии интеграции на основе слияния и поглощения к формированию сетевых интегрированных структур.

The processes and features industry segmentation agreements mergers and acquisitions (M & A) of telecommunications operators in Ukraine, which are dictated by the convergent development of information communications and the possibility of their competitive advantages.

Analysis of the process of consolidation of telecommunications operators in accordance with the types of integrated structure in the market M & A and highlighted the future direction of the transition from an integration strategy based on mergers and acquisitions in the formation of the network of integrated structures.

Постановка проблеми. Інфокомунікації сьогодні є активним організатором ринку телекомунікаційної послуг, що обумовлено, з одного боку, зміною організаційних форм у сучасних господарських системах, пов'язаних з глобалізацією та комплексом інформаційно-технологічних і управлінських новацій, а з іншого – динамікою зовнішнього середовища, яка викликає використання нових методів ведення конкурентної боротьби, оскільки процеси конвергенції інтегрували фіксовані і мобільні види зв'язку, забезпечивши абонентам широкомугловий безпроводовий доступ до будь-яких видів зв'язку та інфокомунікаційних мереж.

Крім того, складність постійного моніторингу ринкової кон'юнктури та соціально-економічної ситуації в країні впливає на формування і трансформацію фінансово-економічних відносин, пов'язаних із пошуком резервів підвищення ефективності і розвитком інфокомунікаційних підприємств.

Інфокомунікації слугують досить високоорганізованою частиною інфраструктури суспільства, яка складається з мережеских структур, тому процеси об'єднання та поглинання, як міра посилення позиції на ринку й створення мережеских підприємств інфокомунікаційної сфери, обумовлюється не тільки глобалізаційним характером економіки сучасних господарських систем, а й виникненням позитивних синергетичних ефектів їх діяльності [5].

Поступальний розвиток як світової, так і вітчизняної економіки характеризується її набуттям на постіндустріальному етапі мережеских ознак, пов'язаних із науково-технічним прогресом в інфокомунікаційній сфері та значним впливом інфокомунікацій (технологій та мереж зв'язку) на діяльність всіх галузей економіки. В той же час, підприємства інфокомунікаційної сфери як каталізатор становлення мережескої організації бізнесу, активно впроваджують мережеский принцип побудови, що відбиває зв'язки між елементами їх внутрішнього і зовнішнього середовища [10].

Тому особливості умов господарювання підприємств інфокомунікаційної сфери, пов'язаних із активізацією останнього десятиліття процесів злиття і поглинання, які значною мірою характеризуються трансграничними угодами, викликають необхідність дослідження можливостей їх подальшої інтеграції.

Незважаючи на широкомасштабне практичне здійснення інтеграційних угод, теоретична розробка їхніх різних форм усе ще недостатня, через що проблема створення інтегрованих структур у сфері інфокомунікацій на сучасному етапі розвитку особливо актуальна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема вивчення теоретичних основ інтеграційних процесів в економіці присвячені дослідження Г. Клейнера, В. Лівшиця, П. Зібера, А. Лібмана, Р. Патюреля, О. Уільямсона, Х. Зайделя, І. Теммена. В останні роки загальноекономічні проблеми розвитку побудови інтегрованих структур знайшли своє відображення в роботах О. Амоші, В. Геєця, М. Кизима, Г. Пасічника, Л. Федулової та інших вітчизняних економістів. Однак, в них процеси міжфірмової інтеграції в національній економіці, з одного боку, ототожнюються, переважно, зі структурами холдингового типу, а з іншого – загальносвітові організаційні тенденції засвідчують перетворення мережеских структур на провідний тип економічної інтеграції.

Тому залученість галузевих підприємств вітчизняної економіки, в т.ч. інфокомунікаційної сфери, до загальносвітової тенденції становлення мережевих структур потребує більш детального дослідження.

Питання формування і конкурентного розвитку інфокомунікаційних підприємств як світової, так і вітчизняної економіки висвітлені в наукових працях Д. Белла, Л. Варакіна, О. Редькіна, Н. Мардера, Т. Кузовкової та ін.

Разом з тим, для підприємств інфокомунікаційної сфери характерна недостатність адекватних сучасним умовам теоретичних і методичних розробок щодо системних аспектів вертикальної і горизонтальної інтеграції операторів телекомунікацій в частині створення синергетичного ефекту, заходів побудови інтегрованих структур мережевого типу та підходів до розвитку мережевої форми ринкових відносин.

Мета статті. Обґрунтування напрямів інтеграційних форм організації підприємницької діяльності в інфокомунікаційній сфері України.

Виклад основного матеріалу. Сфера інфокомунікацій, в умовах її активного розвитку та вибудовування конкурентних стратегій, у відповідь на зміни кон'юнктури ринку й реорганізацію бізнес-процесів, являє собою наслідок трансформації моделі телекомунікаційної галузі у її сучасному вигляді.

З огляду на динамічність розвитку ринку інфокомунікаційних послуг, поява на ньому перших мережевих підприємств відбулася порівняно недавно, оскільки темпи їх кількісного і якісного зростання з самого початку були високі і ще більш прискорилися в зв'язку з виходом на перспективний вітчизняний ринок західних операторів. Стрімкий розвиток телекомунікаційних технологій та інформатизації сприяв залученню, в умовах єдиного інформаційного простору, усіх форм економічної діяльності до мережевих принципів і форм підприємництва, в т.ч. і в сфері інфокомунікацій [4].

З огляду на техніко-технологічні особливості інфокомунікацій, які обумовлені мережевим характером їх побудови за наявності цілісної системи протяжних у просторі мереж, підприємства галузі зв'язку на сьогоднішній день активно впроваджують організацію бізнесу за принципом мережевої структури, для якої властива висока міра самоорганізації [8]. В більшості випадків усі учасники мережевого об'єднання при наданні інфокомунікаційних послуг володіють лише окремим ресурсом мережі, однак пропонують споживачу доступ до всієї сукупності мережевих ресурсів.

Однак, з початку XXI століття, активізація інтеграційних процесів як у сфері інфокомунікацій, так і практично в усіх секторах економіки здійснювалася шляхом проведення ряду заходів із злиття та поглинання (M&A).

Розвиток вітчизняного телекомунікаційного бізнесу, спрямований в напрямку злиття і поглинання підприємств як одного з найбільш характерних шляхів зміцнення конкурентоспроможності операторів того часу, був пов'язаний із інтеграцією й уніфікацією всіх бізнес-процесів, а також об'єднанням технічних ресурсів у єдину структуру.

Головною першопричиною сучасних злиттів виступає розвиток нових сервісів і конвергенція технологій, оскільки остання сприяє зниженню експлуатаційних витрат за рахунок переходу зв'язку на єдину транспортну IP-платформу [2].

Експансія операторів мобільного зв'язку останнього десятиліття з характерним перевищенням обсягів їхніх доходів майже у 4 рази над доходами операторів фіксованого зв'язку в наданні послуг телефонії, з одного боку, та максимальним проникненням мобільного зв'язку серед населення України (120%) і скороченням бази абонентів фіксованого – з іншого, продукувало розвиток технології Fixed Mobile Convergence як одного з інструментів спільного використання ресурсів мобільної і фіксованої мереж зв'язку для надання користувачеві безперервного сервісу поза географічною приналежністю, а також для організації єдиного обслуговування і тарифікації за послуги [3].

Конвергенція, як невід'ємний процес розвитку телекомунікацій, сьогодні сприяє формуванню операторів зв'язку як універсальних інтеграторів інфокомунікаційних послуг, а тому необхідні заходи з об'єднання з іншими виробниками послуг характеризуються формою їх інтеграції на основі угод M&A.

Розглядаючи розвиток ринку злиттів і поглинань у галузевому розрізі, здійснимо порівняння розподілу обсягу і кількості угод з 2000 по 2010 рр. (рис. 1), приймаючи до уваги безперервний характер змін на ринку [1, 5].

Зростання світового ринку M&A у сфері телекомунікацій в останнє десятиліття засвідчило його екстремум, коли обсяг угод досяг рівня піку двічі: перший був обумовлений активним впровадженням інфокомунікаційних технологій на початку 1999-2000 років, що сприяло глобальному росту присутності операторів зв'язку в середині 2000-х років.

У свою чергу, регіональні фази консолідації (наприклад, у США ринок мобільного і широкосмугового сектора Європи) призвели до другого піку активності укладання угод злиття та поглинання з 2005 року до спаду в 2007 році. Різке зменшення угод після цього періоду пов'язано з фінансовою кризою, яка мала негативні наслідки і в Україні, незважаючи на те, що сфера телекомунікацій, як правило, представлена досить стабільним сектором, спрямованим на довгострокову перспективу.

Згідно досліджень «Thomsonreuters.com» та «Mergers.ru» внаслідок кризи обсяг ринку M&A в Україні (як і у всьому світі) значно зменшився, однак обсяги злиття і поглинання у сфері телекомунікацій, починаючи з 2010 року, демонстрували позитивні тенденції (рис. 2).

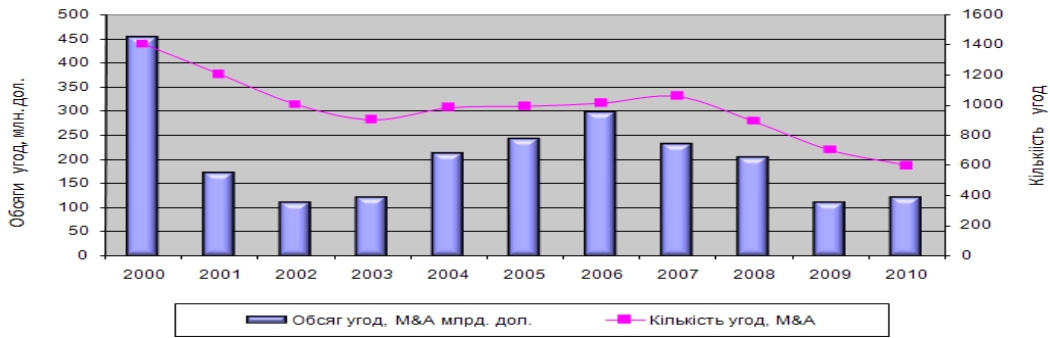

Рис. 1. Обсяг світового ринку М&А у сфері телекомунікацій.

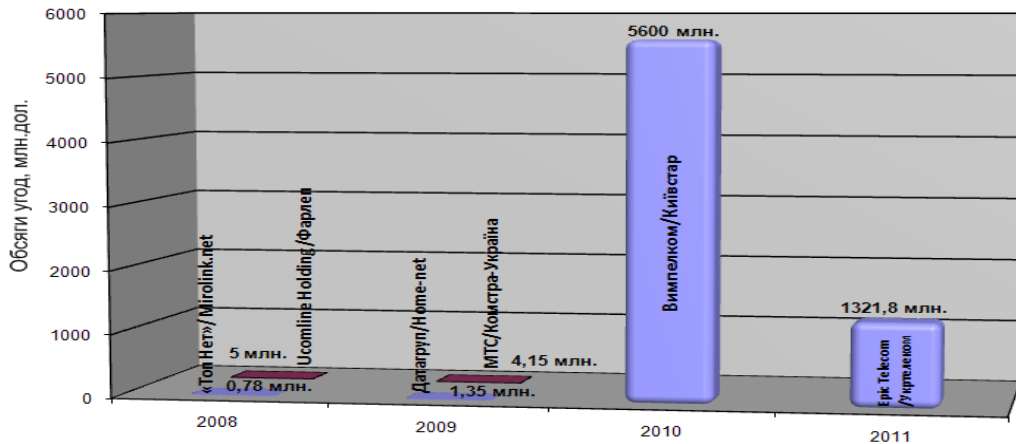

Рис.2. Найбільші угоди М&А у сфері телекомунікацій України.

Оскільки частка послуг фіксованого зв'язку в загальному обсязі доходів від надання інфокомунікаційних послуг в Україні продовжує падати, а послуги з передачі даних усе більш завойовують важливі позиції на ринку, тому найбільші угоди М&А в останні роки були пов'язані з конвергенцією активів широкосмугового і мобільного зв'язку.

Лідером у сфері телекомунікацій М&А залишається ПрАТ "Київстар", коли відбулося злиття з "Вімпелком Лтд." (Росія) на суму 5,6 млрд. дол. у 2010 році, ПАТ «Укртелеком» у зв'язку з продажем активів Eric Telecom Invest Ltd (Кіпр) на суму 1,32 млрд. дол. та у 2003 році завершена угода з акумуляції 100% акцій ЗАТ «Український мобільний зв'язок» (торговельна марка UMC) на суму понад 350 млн. дол.

Крім того, активність на ринку злиття та поглинань у сфері телекомунікацій пов'язана з тим, що невеликі регіональні телекомунікаційні компанії, як правило, спочатку підсилюють за рахунок консолідації свої позиції, а потім самі стають об'єктами поглинання більшими операторами телекомунікацій, в основному у сегменті інтернет-послуг.

Важливо відмітити, що за 2008–2011 рр. в структурі угод М&А на телекомунікаційному ринку найбільшу частку обіймає купівля іноземними компаніями вітчизняних активів, зокрема 100% ПАТ «Укртелеком» (рис. 3).

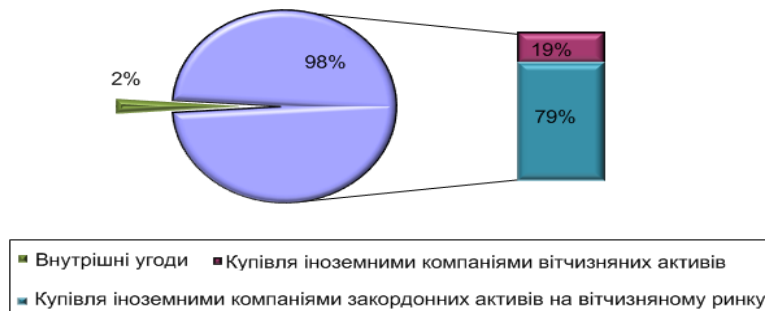

Рис. 3. Склад угод М&А у сфері телекомунікацій за 2008–2011 рр.

Стимулом злиття та поглинань на вітчизняному телекомунікаційному ринку виступають не тільки вимоги споживачів, що швидко змінюються, і пошук операторами можливостей для одержання додаткової вартості, а й світові тенденції глобалізації технологій.

Крім того, оцінюючи економічну ефективність інтеграції, операторами телекомунікацій, у першу чергу, переслідувалася мета можливого скорочення витрат на обслуговування інфраструктури, оскільки плата постачальникам устаткування і платформ може бути значно знижена при уніфікації вимог до закупівель в об'єднаній компанії, врахуванні сумісності різних мережних компонентів.

В подальшому розвиток ринку М&А можливий в напрямі консолідації регіональних телекомунікаційних активів, пов'язаних з наданням широкосмугового доступу в Інтернет – постачальників інтернет-послуг великими операторами телекомунікацій, оскільки останні зосередяться на утриманні абонентів і підвищенні якості абонентської бази з урахуванням сповільнення темпів росту.

Тому тенденція до ринкової консолідації, обумовленої укрупненням операторів телекомунікацій на вітчизняному ринку за рахунок злиттів і поглинань, пов'язана з недостатньою ефективністю підприємств та можливістю отримання синергетичного ефекту. Оцінка ефекту інтегрованих формувань має враховувати ефективність консолідованих процесів та стійкість інтегрованої структури, яка визначається наближенням суми сукупного ефекту до річного виторгу та може визначати ефективність об'єднання за допомогою наступної формули:

$$E\tilde{n} = \sum_{i=1}^n E_i \rightarrow \max$$

де E_c – сукупний ефект інтегрованої структури; E_i – ефект i -го учасника інтегрованого об'єднання; n – кількість учасників інтеграційної взаємодії.

Однак, перерозподіл ресурсів при укладаннях угод М&А має сприяти дії конкурентних ринкових сил. Однак, процеси злиття та поглинання можуть ставити своєю метою зміцнення монополістичних (олігополістичних) позицій операторів телекомунікацій, а стратегія може припускати поглинання конкурента. Тому консолідація на вітчизняному ринку телекомунікаційного бізнесу, яка характеризується зростанням частки на ринку в абсолютному і відносному значеннях, виступає етапом до формування інтегрованої телекомунікаційної структури як в напрямі горизонтального об'єднання, так і вертикального, що характеризується процесами надання послуг за рахунок конвергенції фіксованого і мобільного зв'язку або придбання контент-провайдерів, соціальних мереж тощо.

Телекомунікаційні об'єднання в Україні в 2008–2011 рр. відбувались, як уже було зазначено, у напрямі горизонтальної і вертикальної інтеграції та сприяли становленню відповідного типу інтегрованої структури на основі композиції двох характеристик: симетричності структури об'єднання і ступеня господарської незалежності його учасників (рис. 4).

Тип інтегрованої структури	Вид інтеграції	
	Горизонтальна	Вертикальна
Мережева	X	X
Асиметрична	Вимпелком/Київстар	
Перехресна	Топ Нет / Mirolink.net	Epic Telecom Invest / Укртелеком
Симетрична		МТС/Комстар-Україна

Рис. 4. Процеси консолідації операторів телекомунікацій відповідно до типів інтегрованої структури на ринку М&А

Аналіз характеру угод М&А операторів телекомунікацій дає можливість відмітити основні напрями процесу консолідації, які характеризуються перспективою інтеграції з іноземними компаніями для виходу на суміжні сегменти та одержання доступу до фінансових ресурсів і новітніх технологій, розширенням географічної присутності й поступового вибудовування вертикально-інтегрованих структур з наданням широкого спектру телекомунікаційних послуг (відповідно до вимог) на вітчизняному ринку.

У результаті подібні галузеві трансформації цілком змінять пропорції дії конкурентних сил у сфері телекомунікацій України та використання монополістичного положення. З огляду на розмаїтість і багатогранність умов організації діяльності операторів телекомунікацій, наприклад, в країнах Євро-союзу, на противагу їх укрупненню за рахунок злиттів і поглинань, так само як і вертикальної інтеграції, відбувається процес дезінтеграції та утворення мережеских організацій як альтернативний (стратегії злиттів і поглинань) процес організаційного розвитку, оскільки регуляторна політика спрямована на дотримання конкурентних позицій щодо існуючих на європейському ринку операторів [7].

Однак сучасний розвиток провідних операторів телекомунікацій спрямований на створення інтеграційної форми організації підприємницької діяльності на основі сформованих відносин з постачальниками і покупцями, що супроводжується зростанням пропозиції і ринків, не відповідає процесу мережевої інтеграції лише як наслідок децентралізації і дезінтеграції вертикальних структур і корпорацій, які використовують стратегії злиття і поглинання [1, 7]. Тому формування мережеских взаємозв'язків між різними формами інтегрованих структур у сфері інфокомунікацій має сприяти підвищенню темпів соціально-економічного розвитку національного господарства.

Крім того, зростання динамічності і складності національного інфокомунікаційного ринку з постійним скороченням життєвого циклу послуг, частими технологічними змінами і зростаючою конкуренцією, з часом спонукатимуть операторів телекомунікацій до більш гнучкої й адаптивної мережевої організації, однак прагнення до контролю над ринком залишатиме стратегію злиттів і поглинань як спосіб усунення конкурентів на ринку.

Оскільки організаційні структури більшості вітчизняних корпорацій побудовані і реалізовані за холдинговим типом, то в умовах постіндустріальної економіки вони менш пристосовані до ефективної роботи і розвитку конкурентоздатності як окремих елементів корпорацій, так і корпорації в цілому, що, в свою чергу, вимагає більшої гнучкості від великих підприємств [9]. Отже, активне

формування інтегрованих корпоративних структур на мережевих формах консолідації телекомунікаційного бізнесу є важливим і перспективним напрямом розвитку економіки України.

Форми інтеграції підприємницької структури, засновані на мережевій взаємодії учасників у процесі об'єднання специфічних інтересів і ресурсів у ході створення вартості, підтвердили свою перевагу перед формами інтеграції, заснованими на злитті і поглинанні, за параметрами розміру прямих і трансакційних витрат, менших інвестицій у реалізацію ланцюгів створення вартості [9].

Огляд методичних особливостей і основ формування мережевих інтегрованих структур дозволяє стверджувати, що в сфері інфокомунікацій України відмовлення від стратегії інтеграції на основі M&A на користь створення гнучких мережевих форм структурної організації бізнесу, найбільш відповідає динаміці впливу змін діяльності операторів телекомунікацій у світі [1, 9].

Таким чином, об'єктивна сутність процесу адаптації до умов формування і динамічного розвитку інтегрованих структур обумовлюється зміною масштабів компанії, що, в умовах інтернаціоналізації сфери інфокомунікацій України, сприятиме реагуванню на розширення міжфірмової взаємодії суб'єктів господарювання та полягатиме в управлінні процесом трансформації формату інтеграції у форму мережевої інтеграції.

Висновки. Інтеграційна динаміка стала найбільш характерною рисою організаційного розвитку операторів телекомунікацій з початку 2000 р. як в Україні, так і в світі. Оскільки сучасний розвиток підприємств ринку інфокомунікаційних послуг вичерпав можливості органічного зростання, то відбувається активізація угод злиття та поглинання на вітчизняному ринку для посилення своїх конкурентних позицій. Однак, угоди M&A являють собою тип інтеграції, не пов'язаний із термінами існування і конкретними цілями, але характеризуються позитивною кореляційною залежністю між злиттям та поглинанням, що сприяє досягненню синергетичного ефекту (операційної та фінансової синергії), скорочення витрат і зростання капіталізації бізнесу. Варто зазначити, що інтеграція операторів телекомунікацій, як складний і тривалий процес, включає не тільки етапи техніко-технологічної конвергенції, пов'язаної з оптимізацією та узгодженням міжміських і міжнародних мереж та інтерконекту, а також організаційними – узгодженням регламентів управління фінансовими ризиками, процедурами корпоративного управління, інтеграцією ІТ і білінга тощо [6].

Розвиток ринку M&A, як одного із домінуючих трендів, як у світовій, так і у вітчизняній сфері інфокомунікацій, при позитивному впливі на неї, викликає ряд негативних тенденцій, наприклад, із використанням монополістичного становища операторів телекомунікацій та поступового витиснення регіональних операторів, конкурентоздатність яких багато в чому залежить від масштабу і технологічного просунення, чи взагалі подальшого їх поглинання.

Однак, тенденції укрупнення домінуючих операторів телекомунікацій і створення інтегрованих структур («Київстар» \subset «Вымпелком» тощо), які прагнуть до проникнення в суміжні сегменти ринку («МТС» \subset «Комстар-Україна») за рахунок угод злиття та поглинання магістральних операторів, операторів фіксованого зв'язку чи інтернет-провайдерів, призвело до того, що в останні роки в загальній структурі телекомунікаційного трафіку неухильно збільшується частка передачі даних на протипагу голосового зв'язку.

Проте виявлені сучасні тенденції дезінтеграції в світовій інфокомунікаційній сфері за свідчують перевагу розвитку мережевих форм інтегрованих структур.

Таким чином, на сучасному етапі розвитку світової економіки все більшу роль починають відігравати мережеві організації, які підсилюють роль координаційних механізмів, спрямованих на забезпечення взаємодії й обміну ринковою, технологічною й іншою інформацією. Причому це посилення носить переважно якісний характер, що пов'язано з більш інтенсивним (у порівнянні з іншими формами організації) використанням специфічних ресурсів, а також можливостей швидкого обміну знаннями [7].

Література

1. Анализ сделок слияния и поглощения (M&A) в отрасли телекоммуникаций в период финансового кризиса / Режим доступа: <http://www.sv-consulting.com.ua/>.
2. Иманкул М.Н. Конвергентное развитие инфокоммуникаций [Електронний ресурс] / М.Н. Иманкул // Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. – Режим доступа: <http://hdl.handle.net/123456789/1058>.
3. Князев К. Г. Конвергентный потенциал сетевых технологий / К.Г. Князев // Вестник связи, 2011. – №2. – С. 10–14.
4. Клюковкин В.Н. Сетевая экономика: Учебное пособие / В.Н. Клюковкин, Н.В. Морозова, Л.М. Куимова. – Бийск: Изд-во АГТУ, 2008. – 117 с.
5. Кузовкова Т.А. Экономические аспекты конвергентного развития инфокоммуникаций / Т.А. Кузовкова // Электросвязь, 2009. – №2. – С. 16–19.
6. Кухаренко Е.Г. Проблемы и перспективы объединения телекоммуникационных компаний / Кухаренко Е.Г., Максимов В.В // Телекоммуникации и транспорт, 2010. – №12. – С. 33–36.
7. Пожидаев Р.Г. Стратегии интеграции: от вертикально интегрированных компаний к межфирменным сетям / Р. Г. Пожидаев // Вестник Воронежского государственного университета, 2010. – № 1. – С. 93–102.
8. Оганезов Э.С. Особенности функционирования сферы инфокоммуникационных услуг в постиндустриальной экономике / Э.С. Оганезов, С.Э. Кузнецова // Вестник СибГУТИ, 2011. – №1. – С. 54–60.
9. Третьяк О.А. Управление сетями: новые направления исследований / Третьяк О.А., Попов Н.И. // Российский журнал менеджмента, 2008. – Т. 6. – № 4. – С. 75–82.
10. Хазанова Д.Л. Внедрение сетевой системы управления деятельностью предприятия в сфере телекоммуникационных услуг / Д.Л. Хазанова // Вопросы современной науки и практики, 2010. – №10-12(31). – С. 323–327.